

Biserica Neagră face parte din categoria monumentelor istorice, considerate reprezentative pentru un oraș, o regiune. Dincolo de valoarea lor istorică, estetică sau funcțională, aceste monumente capătă dimensiune de simbol. Ca atare, imaginea lor apare în mod curent în magazinele de artizanat, pe copertile cărților, dar și pe ambalaje. Desigur, această prezență a unui monument în conștiința populației unui oraș se reflectă și în dorința de a-l păstra.

Dat fiind gradul avansat de degradare mai ales a exteriorului bisericii, încă din perioada interbelică s-a început restaurarea corului. Între anii 1967 și 1977 aici a fost un șantier pentru renovarea monumentului. Începând cu 1981 se intenționează continuarea lucrărilor mai întâi prin terminarea restaurării corului și a navei principale, apoi redresarea exteriorului, fațadele de vest și nord.

La începutul acestei succinte prezentări a problemelor ce se pun la continuarea lucrărilor, considerăm utilă menționarea celor mai importante evenimente din istoria monumentului*. După vechi cronică, anul 1383 este dat ca an de începere a lucrărilor de construcție a bisericii. O indulgență acordată de către arhiepiscopul Demetrius în 1385 la Tîrgu Mureș menționează „biserica parohială a fericitei fecioare Maria, care a fost începută cu așa mare zel”. În 1408 se pare că a fost terminat corul, delimitat spre vest de un așa-numit „lectorium”. Din 1421 este transmisă știrea că biserica a fost distrusă de turci, iar în anul 1422 se acordă o indulgență pentru repararea ei. Pînă către sfîrșitul secolului al XV-lea sînt menționate indulgențe și donații, atestînd continuarea lucrărilor de construcții pe parcursul acestei perioade. În ultimul sfert al secolului este amintită orga, iar din 1502 pînă în 1512 se lucrează la turn. Din deceniul al patrulea al secolului al XVI-lea știrile vorbesc de lucrările de pietrărie și de cele de la acoperișul bisericii. În cronică monumentului apar din acest timp numeroase mențiuni ale unor cutremure; ca urmare, se pare, s-a trecut și la reboltirea bisericii în anul 1538. Sînt îndepărtate apoi, în anul 1544, o dată cu reformarea serviciului religios, altarele laterale. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în prima a celui următor sînt atestate alte numeroase cutremure. Între 1654 și 1656 au fost ridicate două contraforturi, care sprijină arcul de triumf. În 1660 un incendiu din sacristia bisericii distruge biblioteca parohiei. În 1662 este montat un nou altar în biserică.

În timpul unui cutremur din 1681 se prăbușește o parte din boltă. Dar evenimentul care a lăsat cele mai adînci urme în aspectul și structura construcției a fost marele incendiu din 21 aprilie 1689. În afară de distrugerile suferite la acoperiș, bolți, piloni ș.a., au căzut pradă flăcărilor orga, altarul, epitafele, covoarele orientale, clopotele, pictura murală și tot mobilierul.

Refacerea distrugerilor incendiului a durat aproape un secol. De-abia în anul 1772 biserica a putut fi din nou inaugurată.

* Informațiile istorice le datorăm Dr. Maja Philippi și Gernol Nussbächer, cărora le mulțumim și pe această cale.

Vedere a monumentului dinspre nord-vest. Foto: Oskar Netoliczka.

rată. La refacerea interiorului a fost găsită o arhitectură interesantă care, cu toate că este de factură barocă, lasă să se înțeleagă structura gotică a monumentului. În primele decenii ale secolului al XVIII-lea sînt menționate numeroase donații destinate să completeze interiorul cu elemente de mobilier și finisaj. Lucrarea cea mai dificilă, reboltirea navei și corului, a fost efectuată între anii 1762 și 1772. Tot atunci s-a terminat și închiderea ferestrelor cu vitralii.

Din secolul al XIX-lea nu sînt semnalate intervenții mai importante, cu excepția unor piese de mobilier neogotic:

altarul și stranele din cor. Din prima jumătate a secolului al XX-lea menționăm consolidarea corului cu tiranți și elemente de beton armat ca și restaurarea de la cor.

Proiectul de restaurare actual prevede soluționarea unor probleme ce pot fi împărțite în două grupe mari: cele de interior și cele de la exterior. Începem întâi cu interiorul, deoarece soluțiile nu prezintă un grad de dificultate asemănător cu cel de la exterior.

Consolidarea bolților. Din cercetarea amănunțită, efectuată împreună cu specialiști de statică, a fisurilor din corul bisericii a rezultat că acestea, provenite probabil de la cutremure, nu au produs dislocări pronunțate, de aceea se pare că, dintre variantele aduse în discuție: montarea unor cleme metalice, suprabetonarea bolților și injectarea unui clei, care să refacă legătura bolții în dreptul fisurilor, cea din urmă corespunde cel mai bine situației fiind, și sub aspectul gradului de intervenție, în situația originală, cât și prin lipsa de dificultăți în execuție, de preferat celorlalte variante.

Refacerea polieromieii interioare. Din cercetările preliminare, efectuate în locuri unde este schelă, adică mai ales în cor, rezultă că s-au păstrat în numeroase locuri urme ale polieromieii originare dinainte de incendiu. Problema principală

pe bază de maron-ocru și alb-fildes din perioada gotică, pe de o parte, și nuanțe de alb verzui, caracteristice pentru interioarele baroc, pe de altă parte. Ansamblul de probleme va fi studiat și va duce la elaborarea mai multor variante pentru găsirea soluțiilor celor mai plauzibile.

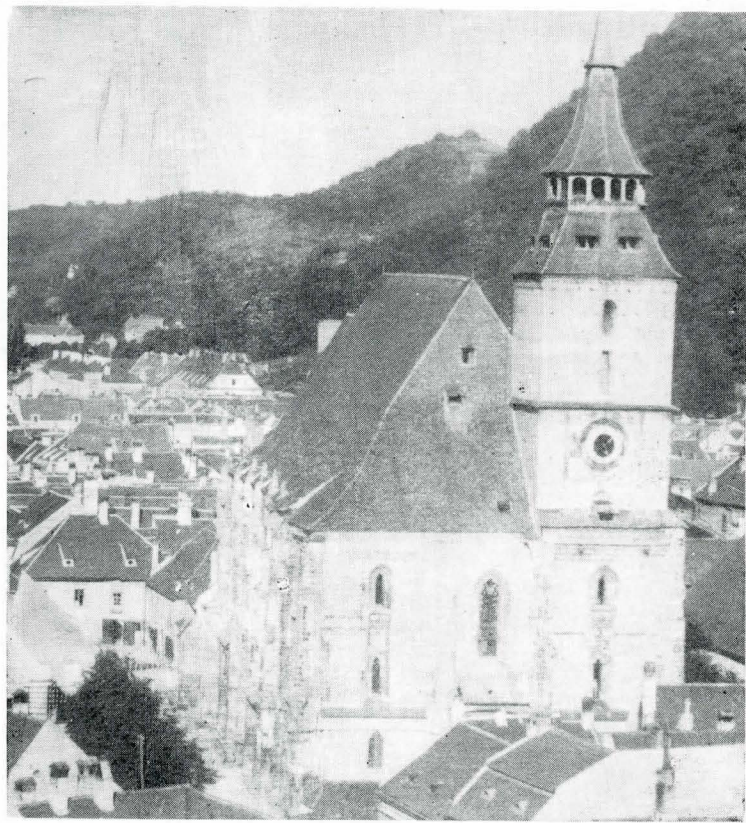
Închiderea ferestrelor. Se pare că din vitraliile gotice nu s-au păstrat fragmente. În două locuri, la o fereastră de la parterul colateralului sud și la portalul de vest, se mai pot vedea vitralii cu piese de sticlă hexagonale, în rest ferestrele sînt închise cu vitrouri formate din pătrate așezate pe colț. Se preconizează revenirea la forma hexagonală și folosirea, în majoritate, a unei sticle, cca. 60%, și a unor nuanțe de galben foarte deschis (cc. 20%), galben-ocru (cca. 10%) și maron-auriu (10%). Se urmărește prin aceasta nuanțarea luminii solare înspre un spectru de culori mai calde.

Iluminatul electric. Parohia a achiziționat în anii trecuți corpuri de iluminat din import, cu care în luna octombrie 1980 au fost făcute probe de iluminat. S-a constatat cu această ocazie că becurile foarte puternice de 300 W dau o lumină prea puternică, cu efect de orbire, mai ales la contemplarea bolților. Deoarece sursele de lumină trebuie amplasate în locuri care să se înscrie în structura spațială a interiorului, în cazul navei principale în axul traveilor — aproximativ la înălțimea nașterii arcelor ce despart nava de colaterale —, au fost încercate diferite variante; prin folosirea unui număr mai mare de becuri de putere mai mică (cca. 60 W) s-a obținut o iluminare corespunzătoare, eliminîndu-se astfel efectul de orbire. Probele efectuate la fața locului au arătat avantajele soluției. Și aici se cere o documentare în continuare și găsirea unei soluții optime. Corul va fi luminat indirect de lămpi și reflectoare amplasate în spatele coloanelor și al arcului de triumf. Pentru punerea în valoare a covoarelor din colateralele bisericii se preconizează folosirea unor reflectoare amplasate la nașterea bolților. De asemenea, se prevede un

Vedere prin pinaclurile corului, restaurate probabil în 1938, spre Primăria veche a Brașovului. Foto: O. Netoliczka.

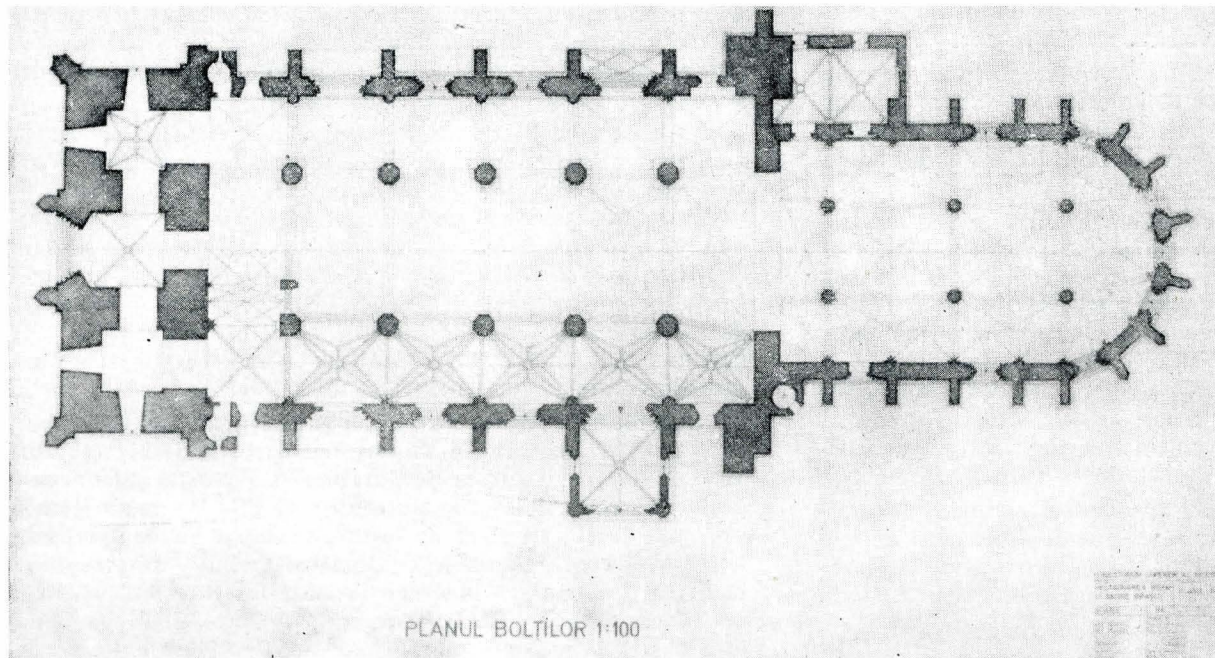
este găsirea unei armonii corespunzătoare între elementele de culoare gotice și cele de după refacerea în stil baroc. Totodată prin diferențiere policromă va fi posibilă și o marcarea a celor două etape principale. Din paramentul gotic s-au păstrat urme de frescă și culorile cu care au fost zugrăvite ancadramentele de piatră, nuanțe de brun-auriu. Alte urme par să fie ulterioare incendiului. Conceptul de restaurare al policromiei urmărește găsirea unei armonii între culorile calde

Vedere generală a Bisericii Negre dinspre vest: Foto: O. Netoliczka.

circuit separat pentru iluminatul emporelor în timpul unor concerte de orgă sau cor.

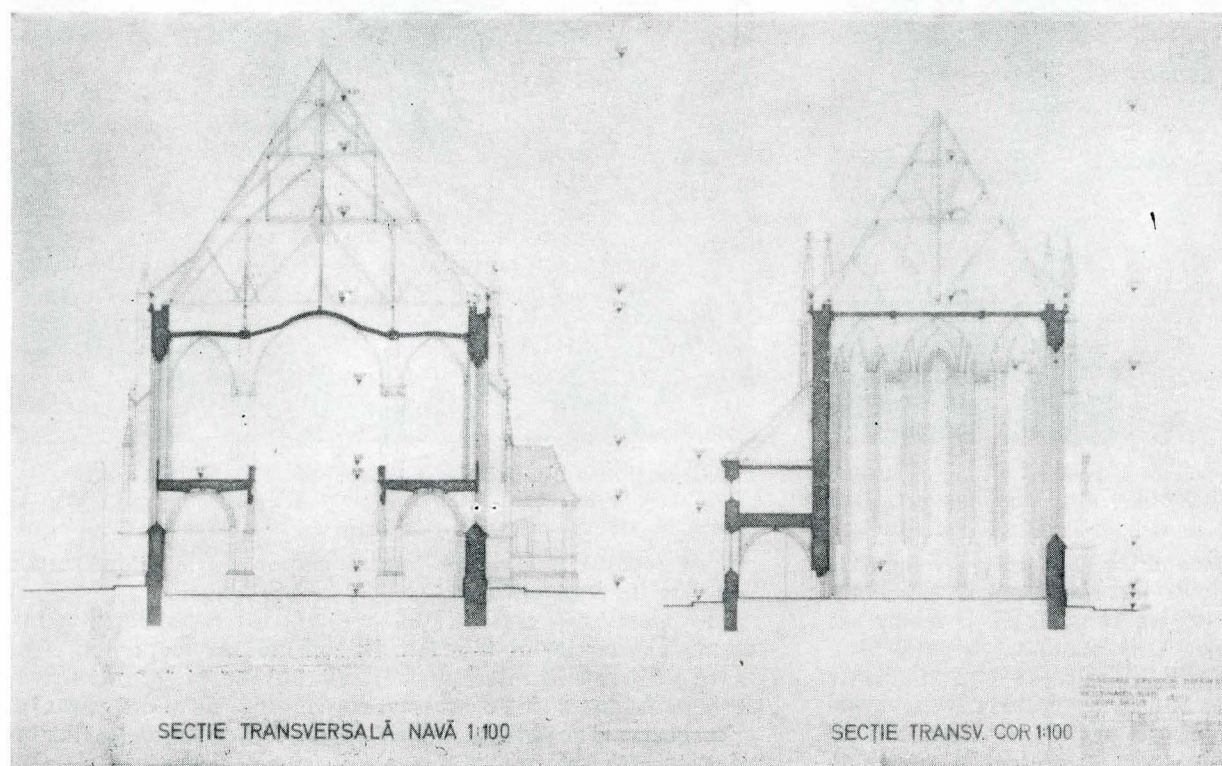
Problema cea mai dificilă o constituie **restaurarea paramentului exterior al bisericii**. În continuarea lucrărilor efectuate în perioada interbelică la cor, precum și în anii următori, pe fațada sud, se cer refacerea fațadei de sud a turnului și restaurarea fațadelor de vest și nord, amîndouă cu degradări avansate ale pietrei.

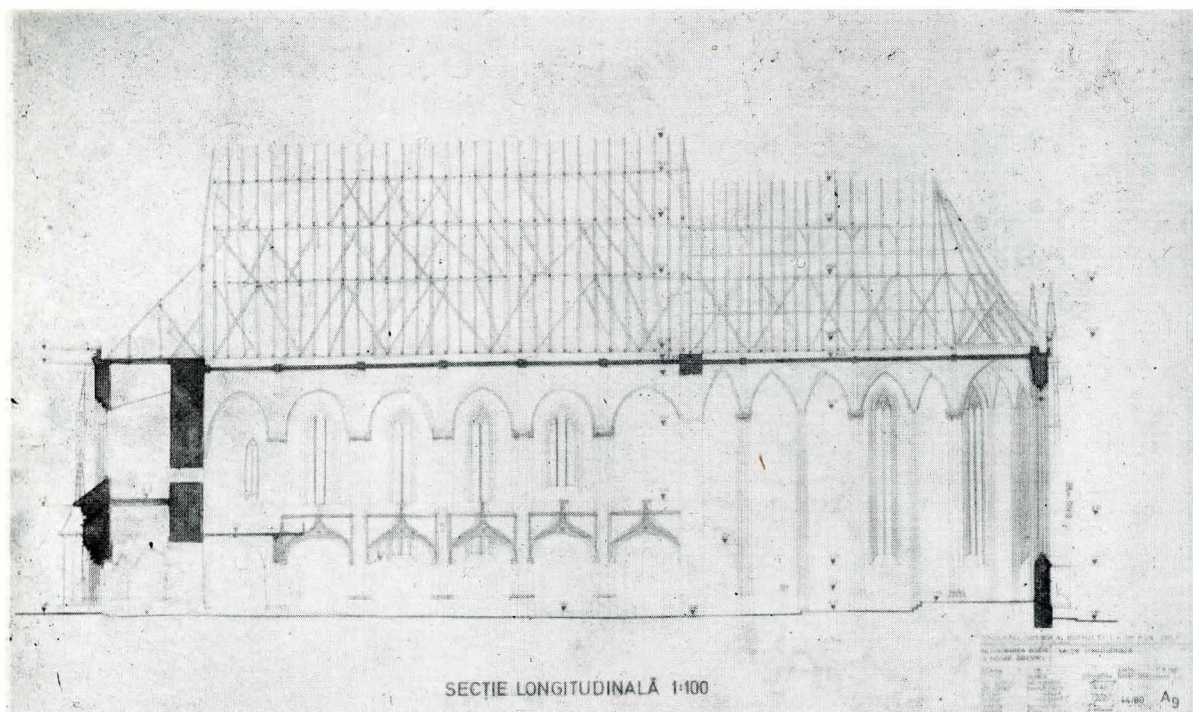
Plan cu proiecția boltilor.
Proiectul de restaurare.

Fațada sud a monumentului.
Proiectul de restaurare.

Secțiuni transversale prin
navă și cor. Proiect de restau-
rare.

Secțiune longitudinală. Proiect de restaurare.

Având în vedere dificultatea lucrărilor, se preconizează efectuarea unor probe în următorii doi ani, iar după terminarea interiorului, restaurarea succesivă a fațadelor.

Dacă la fațada de sud pietrele degradate au fost înlocuite cu piese din piatră naturală provenite din carierele Gura Baciului și Viștea, de lângă Cluj-Napoca, această soluție întâmpină mari greutăți, pentru că din carierele respective nu se mai extrage piatră la ora actuală. Un alt inconvenient îl constituie și consumul mare de manoperă pentru sculptarea pietrelor.

Ca soluții alternative vor trebui studiate cel puțin două: consolidarea pietrelor prin îmbinare cu produse chimice pe

bază de siliconi și fluați și folosirea unor materiale de completare a pieselor deteriorate. Aici se va studia posibilitatea folosirii unui material din import denumit „Mineros”, întrebuințat cu bune rezultate la unele șantiere de restaurare din anii trecuți. Avantajul acestui material, în afară de faptul că este livrat de firmă la culoarea și granulometria pieselor originare, constă în consumul redus de manoperă, dată fiind posibilitatea turnării lui în forme de silicon-cauciuc. După turnare, piesa de „Mineros” poate fi prelucrată la suprafață similar cu piatra naturală. Pentru stabilirea unei soluții optime de restaurare a fațadelor se vor face analize de laborator și se vor consulta specialiști din țară și străinătate.

TREI MONUMENTE FEUDALE DIN DOLJ, CONSERVAREA ȘI PUNEREA LOR ÎN VALOARE

MARCEL BERENDEI, SORIN SEBASTIAN DUICU

Biserica bolniței mănăstirii Sadova, monument istoric de arhitectură¹, a fost inclusă ansamblului monahal ridicat în anul 1633 de Matei Basarab, așa cum arată pisania scrisă cu penelul, în pronaos, deasupra intrării², în timpul lui

¹ Poziția 1151 din lista anexă la H.C.M. 1160/1955.

² În prezent fiind greu lizibilă ne folosim de cea transcrisă de V. Drăghiceanu, în *Comunicări* — „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, 1913, p. 134.

„Această Sf. biserică ce se cinstește și prăznuiește hramul Intrării în Biserica a prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare, fost-a din temelie de răposatul Dionisie Eromonah, egomenul Sf. Mănăstiri în zilele răposatului Constantin voevod Brâncoveanu, leat 7201, călugărilor i locuitorilor... și s-a proslăvit domnul într-însa pînă în urma răzmirii neamului... ce de mult alle judește... cînd s-au luat țara sub biruința otomanilor, au rămas biserica de tot dărăpănată pustie, pînă în zilele... Mării Sale Alexandru Moruzi Voievod...” (1793—96 și 1799—1801).

Alexandru Moruzi voievod, în anul 7201 (1692 sau 1693)³, fiind construită de Constantin Brîncoveanu, în afara incintei propriu-zise la circa 300 m spre sud de biserica mare a complexului medieval Sadova.

În urma parcurgerii documentelor mănăstirii, considerăm că ultima reparație importantă⁴ i s-a făcut în timpul stăreției lui Dionisie Romano⁵, cînd a fost și repictată (1852) în *tempera* de către Nicolae Petrescu.

³ Citirea ulterioară a anului de același V. Drăghiceanu (*Monumente Oltenie. Al treilea raport* — „B.C.M.I.”, fasc. 81, an. 1934, p. 102) în loc de 7201 propune 7230 (cu semnul întrebării) nu poate fi luată în considerație.

⁴ În timpul reparațiilor din 1903 s-a acordat atenție bisericii Sf. Nicolae, acareturilor și zidurilor perimetrice.

⁵ Gabriel Cocora, *Arhimandritul Dionisie Romano, stareț la Mănăstirea Sadova*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 5—6, 1958, p. 383—388.